

Intervju za stručni časopis “Tržište rada”

1. U svijetu se nezaposlenost, uz kriminal i terorizam, smatra najvećim problemom društva. Kako Vi gledate na ovaj fenomen?

Da, problem nezaposlenosti je ključni problem današnjice. Nezaposlenost je bazični problem iz kojeg izvire i svi ostali, uključujući i kriminal i terorizam. Nezaposlen čovjek je najizopšteniji član društva, što vjerovatno stvara poseban osjećaj nelagodnosti. Taj osjećaj znaju samo oni koji godinama traže posao i o tome ja ne mogu govoriti. Mi govorimo samo o brojevima nezaposlenih, ali ne i o njihovim životnim sudbinama, uticaju nemanja posla na sistem vrijednosti, pogledu na društvo. Riječju, smatram da je problem nezaposlenosti prvi, pa tek poslije deset praznih mjesta svi ostali. Društveni problemi se prelamaju kroz ovaj problem, kao što i svi problemi čovjeka koji je nezaposlen proizilaze iz činjenice da je nezaposlen i nema sopstvene prihode za život.

2. Da li je, po Vašem mišljenju, nezaposlenost ekonomska ili socijalna kategorija i koja je uloga države u rješavanju ovog problema?

Nezaposlenost je prije svega lom duše i duha! A duša je sve. To je lom samopouzdanja i ambicije čovjeka. Uloga države kao institucije je da ne rješava ovaj problem već da prvo sagleda kako ga je stvorila. Filozofijom kojom je stvoren sadašnji problem nezaposlenosti država ne može riješiti taj problem. Mora se mijenjati shvatanje i ekonomije, i socijale, i države. Živimo u potpuno novom svijetu od onoga kada je danas još važeće shvatanje ekonomije i države nastalo. Promjena te filozofije bi korijenito potkopala sadašnju ulogu države u našim životima. Prije svega, država treba da se oslobodi logike primitivne solidarnosti koja se ogleda u mrvicama raznih pomoći i daljeg podsticanja sna ljudi da država treba da brine o nama “od kolijevke, pa do groba”... Pri tome tu kolijevku iz godine u godinu ljulja sve veća i brojnija birokratija. Svaki novo-zaposleni u državnoj upravi dovodi ne do smanjenja već naprotiv do povećanja broja nezaposlenih u društvu, jer taj novozaposleni u administraciji oduzima porodicama i biznisu sredstva za nove investicije i nova proizvodna zaposlenja. Država, odnosno ljudi u njoj se moraju navikavati da oni nijesu gospodari društva i vlasnici naših života. Jedino rješenje za problem nezaposlenosti je da se ljudi zaposle! Nikakve pomoći nijesu rješenje, kao ni papirnata briga stavovima i opredjeljenjima. A to je moguće

samo kroz razvoj biznisa, kroz podsticanje ljudi da se otvaraju novi biznisi... Posljedično, samo novi biznis je put do rješenja. Nobelovac iz ekonomije Phelps je to dokazao i preko matematičkih moela, zbog čega je dobio i nagradu. Rješavanje problema nezaposlenosti je bio ključni cilj “ozloglašenog” koncepta “Crna Gora – mikrodržava”. Kako u birokratizovanoj maloj zemlji, razviti sklonost ka biznisu. To je jedna jednačina sa dvije nepoznate i ona nije rješiva. Rješenje je zaustaviti i smanjiti birokratiju – okrenuti društvo preduzetništvu i biznisu (porodičnom, malim i srednjim preduzećima, preduzetnicima...).

Koliko se novih biznisa osniva u Crnoj Gori, regionu? A samo taj mnogima mrski biznis može da produktivno zaposli ljude... Kako mlade okrenuti ka biznisu kada na pojedinim fakultetima i školama se takmiče kako da ocrne svakog ko radi u toj oblasti?... Dublji su društveni korijeni sadašnje nezaposlenosti i sadašnje nepovoljne strukture zaposlenosti... Zaista, struktura već zaposlenih skoro da nije manji problem od problema nezaposlenosti.

3. Podaci govore da preko 90% svršenih maturanata nastavlja školovanje. Imaju li naši fakulteti kapaciteta da, u novonastalim uslovima, pruže kvalitet koji traži tržište, i da li nam u budućnosti treba samo visokoškolorani kadar?

Činjenica da do 90% svršenih srednjoškolaca upisuje fakultete je indikator neke poremećene društvene ravnoteže. Da li uspjeh u srednjoj školi potvrđuje toliku ljubav mladih prema školi i usavršavanju i da ih ta “ljubav prema knjizi” vodi na univerzitet? Razumije se da ne! Inače bi svi bili vrlodobri i odlični đaci...

Koliko smo u društvu stvorili ambijenta da mladi razmišljaju o sebi, ulaganju u sebe, pokazuje podatak iz Popisa stanovništva da svega 33% mladih govori engleski jezik. Zar svaki mladi čovjek od 20 godina danas ne mora znati engleski jezik. Prije više od 10 godina predložio sam uvođenje engleskog jezika kao službenog jezika u Crnoj Gori.... Odbijeno je sa podsmijehom i mnogim kvalifikacijama... To je katastrofalan podatak. Činjenica da se niko iz crnogorskog “Komentarijata” (galamdžije iz politike, medija, analitičari i sl.) nije osvrnuo na ovaj podatak, a da se mjesecima komentariše nacionalna pripadnost i jezik, govori o duhu društva, govori gdje živimo. Pa 33% ljudi sa engleskim je malo za moju generaciju. Signal je i podatak o informatičkoj pismenosti, shodno kome više od 50% ništa ne zna... A imamo i posebno Ministarstvo za informaciono društvo i tobože elektronsku Vladu.

Kvalitet? Kako ga obezbijediti sa tim brojem i tim uslovima. Broj studenata u odnosu na broj stolica na pojedinim fakultetima je nekoliko puta veći... I mnogo toga još...

4. *Kako Vi gledate na “hiperprodukciju” visokoškolaca u Crnoj Gori, ako znamo da ih na evidenciji nezaposlenih ima 4.615, a da crnogorskoj privredi nedostaje veliki broj zanatskih, građevinskih, ugostiteljskih i poljoprivrednih zanimanja?*

To je bomba u temeljima budućeg razvoja Crne Gore i njene stabilnosti... Diplomirani student se osjeća prevarenim – jer je do diplome slijedio vidljive i nevidljive upute države i društva. Nakon diplomiranja opet očekuje od države.... Odložen problem nemogućnosti zapošljavanja nakon srednje škole sada se diže na veći i teži nivo... Uz to, svakim danom provedenim na evidenciji Zavoda njegovo znanje zastarijeva, te se nesklad između onoga što on zna i onoga što treba praksi drastično uvećava. Uz sve to struktura zanimanja nezaposlenih je sa stanovišta onoga što se već traži, a tek će se tražiti u budućnosti sve nepovoljnija. Ali struktura nezaposlenih je posredan odsjaj strukture moći u društvu: moć politike, države i birokratije proizvodi kod mladih ljudi upravo želju da i oni idu tim putem. Nažalost, to je put stranputice u budućnosti. Država kao institucija kakvu je pamte starije generacije i pokušavaju da je i dalje takvu zadrže, već je nestala!... Šteta da nemamo viziju da to vidimo... Teško je gledati kroz vrijeme... Teško je umom gledati!

5. *Mislite li da je novonastala situacija na tržištu rada signal kreatorima upisne politike da nešto moraju mijenjati i da li je upisna politika zrela za ozbiljnije analize?*

To nije signal već plamen koji može mnogo toga progutati,. Nikakve analize nijesu potrebne. Ko razumije ove brojke o nezaposlenosti, ko ih može povezati sa činjenicom da se broj biznisa u Crnoj Gori smanjuje; sa duhom koji širi crnogorski Komentarijat, koji sve što je zdravo i ispravno želi da dovede u pitanje i da omalovaži; sa razvijanjem lažne nade da će nas Brisel izdržavati; ko vidi kroz skoro vrijeme šta će se dešavati i već se dešava na Zapadu; ko shvata što znači da na planeti živi 7 milijardi ljudi, a da će ih za 30 godina biti 9 milijardi, te da je na zemlji sve manje mjesta “za stajanje, a kamoli za sjedenje” upisna politika bi se konceptualno morala radikalno mijenjati. Sa koncepta – “studije su socijala i briga države”, treba postepeno prelaziti na koncept – “studije su lična investicija u sebe i svoje znanje”... Razbijati logiku da su obaveze društva prema mladima do 18. godine i poslije 18. godine u pogledu finansiranja njihovog školovanja iste. Država bi kroz sistem finansiranja visokog školstva morala da koristi kao polugu usmjeravanje mladih ljudi ka određenim zanimanjima, a ne da je to uglavnom linearna distribucija. Istina, Strategija razvoja i finansiranja visokog obrazovanja u Crnoj Gori sadrži ovu viziju... Generakno smatram da treba ulagati u tehničke struke, u tehnološko-informatičko obrazovanje, biološke i poljoprivredne nauke... Država treba da na minimum svede ulaganje u one struke koje može da obezbijedi tržište (samofinansiranje) kao što su npr.ekonomija, pravo, menadžment, turizam i sl... Ozbiljno treba razmišljati o vaučerima koji bi se davali najboljim svršenim srednjoškolcima – možda 20-25% i preko tih vaučera usmjeravati ih ka poželjnim strukama. Npr.vaučer u tehničkim naukama je vrijedniji od vaučera u nekim drugim oblastima... Finansiranje mora postati poluga usmjeravanja visokog školstva ka zanimanjima budućnosti, a ne podržavanje nastavljanja prošlosti.

6. *Da li smatrate da shvatanje obrazovanja u Crnoj Gori po sistemu “važna je diploma” može imati negativne posljedice u evropskim integracijama? Mogu li takvi kadrovi biti konkurentni na evropskom tržištu rada?*

Šta mislite kako strancima izgleda Crna Gora kada svaki peti prolaznik, odnosno svaki treći mladi čovjek može da mu objasni gdje je neka institucija, neka adresa u gradu. Da li je doživljava kao konkurentnu na evropskom ili globalnom tržištu? Upravo do toga je dovela logika “Važna je diploma!”. I diploma je zaista važna. Pogledajte pravilnike o nagrađivanju u administraciji. Nagrađivanje je prema diplomi. Oni najbolji i najefikasniji, oni koji najviše znaju u administraciji, ne mogu se odvojiti i posebno nagraditi. Nažalost, tako je i u mnogim firmama... Zar u Crnoj Gori nije zavladao strah da neko prima veliku platu, čak i u privatnim firmama?

Takvom stanju doprinose dobrim dijelom i roditelji – koji iskustvo “iz svog vremena” da je diploma važna prenose na djecu. Uz to, roditelji ne spremaju djecu da ozbiljnije razmišljaju o izboru profesije. Većina maturanata do nekoliko dana prije upisa ne zna šta će upisati... Inercija, a ne racionalno promišljanje određuje sudbinu ljudi.

7. *Cijeneci Vaše dugogodišnje iskustvo i rad sa studentima, interesantno bi bilo čuti šta biste Vi savjetovali mladom čovjeku prilikom izbora zanimanja i uopšte razvoja karijere?*

Dugo radim sa studentima. Mogu reći da imam svoju školu. Moji studenti su širom svijeta... Ja sam odavno trener-profesor, što je mnogo teže i odgovornije, nego biti samo profesor. To znači da preuzimam odgovornost za kvalitet svog proizvoda – znanja i vještina studenata. Naravno sa saradnicima koje ja biram po strogim kriterijumima. Studente svakodnevno upozoravam da je upravljanje svojom karijerom mnogo teže od upravljanja bilo kojom kompanijom. Ja imam posebne blokove časova o tome na UDG... Sve veći broj mladih upija te savjete i ozbiljnije razmišlja o svojoj karijeri.

Šta bih savjetovao mladima? Šta bih predložio?

Nema čarobnog štapića... Možda neke životne principe...

Prvo, da što više idu u prirodu i imaju kontakt sa zemljom, biljkama, životinjama, rijekama... Priroda je izvor čovjekovih ideja i našeg razumijevanja svijeta. Tesla je čuvajući ovce kao dječak definisao svoje životno istraživanje: kako uhvatiti snagu munje, pa onda pošao u SAD.

Nažalost, savremene generacije sve više žive u kavezu McDonalds civilizacije. Sve sada i odmah i bez razmišljanja... Mozak mi ne treba... Tu je računar.

Drugo, da se bave sportom, već od vrtića i da principe sporta (ulaganje u sebe – trening, zdrava konkurencija, timski rad, poštovanje pravila, mašta u igri...) primjenjuju na sebe i u školi i na univerzitetu i u poslu. Život je ozbiljna igra puna neizvjesnosti. Tu igru ne može niko igrati za mladog čovjeka: ni mama, ni tata, ni profesori, niti država... Deviza za moje studente na UDG je "Trening, trening, trening, opet trening i samo trening!". Zato su i međunarodno priznati!

Treće, što prije početi sa radom, fizičkim prije svega, i uopšte sa zaradom svog novca. Način kako čovjek obezbijeduje sredstva za život određuje njegovo razmišljanje i shvatanje svijeta oko sebe. Zašto se lakše dogovoriti o cijeni sa sinom koji prodaje očevu kuću, nego sa ocem koji ju je gradio?

Četvrto, da sa žarom sa kojim idu u Gym i teretanu da oblikuju tijelo, što više čitaju i tako vježbaju mozak, oblikuju ga za nove životne izazove. I mozak se vaja, kao što se vaja tijelo!

8. *Znači li to da ne postoje magične ormule i brza rješenja?*

Ne postoje magične formule McDonalds tipa koje mogu riješiti problem čovjeka koji nije od djetinjstva naučio da radi, bori se, čita, misli... Vaspitanje počinje 100 godina prije rođenja, rekao je Platon. Iako naši preci nijesu čitali Platona, držali su se pravila "Vidi majku, pa uzmi devojk!"... To nas navodi na značaj porodice i njen uticaj na shvatanje života mladih. A znate, što je jača i veća država i njena briga, to je manji značaj porodice... Istorijski pokušaj države da zamijeni porodicu ("država dadilja") vodi ovu civilizaciju u veliku propast... Otuda moj savjet državi je da mnoge funkcije vrati pojedincu i porodici... Univerzitetsko obrazovanje prije svega. Svi za sebe tražimo prava i slobode! A njih nema bez lične odgovornosti u ovoj oblasti! Sloboda bez odgovornosti je kao religija bez grijeha. Odnosno društvo bez zdrave porodice je kao religija bez grijeha.

9. *I na kraju... Vi ste sa sigurnog državnog posla prešli na tržište – osnovali ste UDG i preuzeli, ne mali, rizik. Kakvo je Vaše iskustvo u pogledu kvaliteta studija na privatnim fakultetima?*

Da, kolega Dragan Vukčević i ja smo prije 5-6 godina napustili sigurni posao i cijenjene pozicije na državnom Univerzitetu, uzeli radne knjižice i pošli na poljanu u Donjoj Gorici. Moj motiv je bio traženje novih izazova, jer spadam u ljude koji stalno razvijaju nove ideje i u njihovoj kreaciji i primjeni nalaze profesionalno životno ispunjenje. Stranci posebno cijene ljude koji imaju hrabrosti da napuste nešto sigurno, uz to veoma dobro cijenjeno u društvu i krenu sa poljane, iz početka... Naravno, mi smo u Crnoj Gori, često na udaru crnogorske akvarijumske elite. Ali i to se mijenja! Čak i brže nego što sam očekivao... Hiljade studenata i hiljade porodica su već vlasnici ideje UDG. Projekat UDG je već dobio međunarodnu dimenziju i prisutan je na međunarodnom tržištu. Projekat se razvija u ambijentu u kome se mnogo govori o privatnim studijama i privatnim fakultetima. Pri tome, privatne studije se isključivo vezuju za privatne fakultete, što nije u potpunosti tačno. Privatne

studije postoje i na državnom fakultetu – npr. Samofinansirajući studenti. Tip studija se ne definiše prema vlasništvu fakulteta – privatni ili državni, već prema tome da li student dobija besplatne studije ili ih sam plaća. Ako ih plaća iz svog džepa – onda su to privatne studije bez obzira da li se studira na privatnom ili na državnom univerzitetu. Procjena je da državni univerzitet preko privatnih studija ostvaruje između 11-12 miliona godišnje, a privatni univerziteti oko 5,5-6 miliona. Tu su i studenti koji studiraju van Crne Gore i plaćaju svoje studije. Budžet izdvaja za državni univerzitet manje od 14 miliona, dok se iz privatnih izvora izdvaja blizu 20 miliona Eura. Koje obrazovanje dominira u Crnoj Gori? Treba pogledati u činjenice! A činjenica je i da će opstati i privatni i državni fakulteti koji budu pružali kvalitet! Borba za kvalitet je upravo platforma razvoja UDG!